

MUTAXASSISLIK FANLARINI O'QITISHDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI VA SAMARADORLIGI

MAMARAJABOVA SARVINOZ OTABEK QIZI

Toshkent kimyo xalqaro universiteti
“Boshlang'ich ta'lim nazariyasi” yo'nalishi
MPRI-1U magistranti
Sarvinovmamarajabova76@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada mutaxassislik fanlarini o'qitishda muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari va ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri tahlil qilinadi. Muammoli ta'limning mohiyati, uning o'quv jarayonidagi o'rni hamda talabalar mustaqil fikrlashini rivojlantirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, muammoli vaziyatlar yaratish orqali bilimlarni chuqur o'zlashtirish, tahliliy va tanqidiy tafakkurni shakllantirish imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari muammoli ta'lim texnologiyalarining mutaxassislik fanlarini samarali o'qitishda muhim pedagogik vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: muammoli ta'lim, didaktik imkoniyatlar, ta'lim samaradorligi, mutaxassislik fanlari.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida globallashtirish jarayonlari, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda mehnat bozorida yuqori malakali mutaxassislariga bo'lgan talabning ortib borishi ta'lim mazmuni va metodlarini tubdan yangilash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislik fanlarini o'qitishda an'anaviy yondashuvlar o'rnini innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan boyitish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, muammoli ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ularni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlashda muhim vositalardan biri sifatida qaralmoqda. Muammoli ta'lim texnologiyasi – bu o'quv jarayonida talabalarga tayyor bilimlarni berishdan ko'ra, ularni muammoli vaziyatlarga duch keltirish orqali mustaqil izlanishga, tahlil qilishga va xulosa chiqarishga yo'naltiruvchi yondashuvdir. Mazkur texnologiya talabaning bilish faoliyatini faollashtiradi, unda ijodiy yondashuvni shakllantiradi va bilimlarni chuqur o'zlashtirishga xizmat qiladi. Shu sababli, mutaxassislik fanlarini o'qitishda muammoli ta'limdan foydalanish nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlash, balki amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida talabalarning passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanishi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. An'anaviy o'qitish metodlarida ko'pincha o'qituvchi asosiy bilim manbai sifatida namoyon bo'lsa, muammoli ta'lim texnologiyalarida talaba markaziy o'ringa chiqadi. Bu esa o'z navbatida ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, chunki talaba bilimni mustaqil ravishda egallaydi, o'z fikrini asoslaydi va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Muammoli ta'limning asosiy xususiyatlaridan biri – bu muammoli vaziyatlarni yaratish orqali o'quvchilarni faol fikrlashga undashdir. Bunday vaziyatlar talabalarda qiziqish uyg'otadi, ularni yangi bilimlarni izlashga majbur qiladi va natijada bilimlar yanada mustahkam o'zlashtiriladi. Ayniqsa, mutaxassislik fanlarida muammoli vaziyatlardan foydalanish kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Chunki bunday fanlar nafaqat nazariy bilimlarni, balki ularni amaliyotda qo'llashni ham talab etadi. Shu bilan birga, muammoli ta'lim texnologiyalarini qo'llash o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlikni talab qiladi. O'qituvchi nafaqat muammoli vaziyatlarni to'g'ri tanlay olishi, balki talabalarning bilim darajasi, qiziqishi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishi zarur. Bu esa pedagogning innovatsion yondashuvlarga ega bo'lishini, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni puxta egallashini taqozo etadi. Mazkur mavzuning dolzarbliigi shundaki, hozirgi kunda ta'lim tizimida samaradorlikni oshirish, talabalarni mustaqil fikrlovchi, ijodiy yondasha oladigan va raqobatbardosh mutaxassislar sifatida tayyorlash muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Muammoli ta'lim texnologiyalari esa aynan shu maqsadga xizmat qiluvchi samarali vositalardan biri hisoblanadi. Shu bois, ularning didaktik imkoniyatlarini o'rganish va amaliyotga joriy etish dolzarb ilmiy muammolardan biridir.

Ushbu maqolaning maqsadi – mutaxassislik fanlarini o'qitishda muammoli ta'lim texnologiyalarining didaktik imkoniyatlarini tahlil qilish va ularning ta'lim samaradorligiga ta'sirini ilmiy asosda yoritishdan iborat. Tadqiqot jarayonida muammoli ta'limning nazariy asoslari, uning asosiy tamoyillari hamda ta'lim jarayonidagi o'rni keng yoritiladi. Shuningdek, muammoli ta'lim texnologiyalarining afzalliklari va ularni amaliyotda qo'llash yo'llari tahlil qilinadi.

Asosiy Qism

Muammoli ta'lim texnologiyalari zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ijodiy yondashuvni shakllantirish g'oyasi yotadi. Ushbu texnologiya an'anaviy ta'limdan farqli ravishda tayyor bilimlarni uzatish emas, balki bilimlarni izlab topish, tahlil

qilish va umumlashtirish jarayonini tashkil etishga qaratilgan. Muammoli ta'limning nazariy asoslari pedagogika va psixologiya fanlarida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarga tayanadi. Xususan, bilish jarayonining faoliyatga asoslangan yondashuvi, konstruktivistik ta'lim nazariyalari hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi muammoli ta'limning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Bu yondashuvga ko'ra, bilimlar tayyor shaklda berilmaydi, balki talaba tomonidan faol izlanish jarayonida egallanadi. Muammoli ta'lim texnologiyasining asosiy elementi – bu muammoli vaziyatdir. Muammoli vaziyat talabaning mavjud bilimlari bilan yangi o'rganilayotgan bilimlar o'rtasida qarama-qarshilik yuzaga kelganida paydo bo'ladi. Aynan shu qarama-qarshilik talabaning fikrlash faoliyatini faollashtiradi va uni muammoni hal qilishga undaydi. Natijada talaba yangi bilimlarni mustaqil ravishda o'zlashtiradi va bu bilimlar yanada mustahkam bo'ladi.

Mutaxassislik fanlarini o'qitishda muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish keng didaktik imkoniyatlarga ega. Avvalo, bu yondashuv talabalarning nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog'lash imkonini beradi. Muammoli vaziyatlar odatda real hayotiy yoki kasbiy faoliyat bilan bog'liq bo'lganligi sababli, talaba o'z bilimlarini amaliy jihatdan qo'llashga o'rganadi.

Bundan tashqari, muammoli ta'lim quyidagi didaktik imkoniyatlarni ta'minlaydi:

- **Bilish faoliyatini faollashtirish** – talabalar o'quv jarayonida passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylanadi;

- **Mustaqil fikrlashni rivojlantirish** – muammoli vaziyatlar talabalardan mustaqil qaror qabul qilishni talab qiladi;

- **Tahliliy va tanqidiy tafakkurni shakllantirish** – talabalar muammoni turli nuqtai nazardan tahlil qilishga o'rganadi;

- **Ijodiy yondashuvni rivojlantirish** – muammolarni hal qilish jarayonida yangi g'oyalar va yechimlar ishlab chiqiladi;

- **Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish** – talaba o'z mutaxassisligi doirasida muammolarni hal qilish ko'nikmasiga ega bo'ladi.

Ayniqsa, texnik, iqtisodiy, pedagogik va tibbiy yo'nalishdagi fanlarda muammoli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish yuqori samaradorlik beradi. Chunki bunday fanlar amaliy muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan bo'lib, muammoli ta'lim esa aynan shu jarayonni ta'minlaydi.

Muammoli ta'lim texnologiyalarini samarali qo'llash uchun turli metod va usullardan foydalaniladi. Ular orasida quyidagilar keng tarqalgan:

- **Muammoli savollar berish** – o'qituvchi mavzu yuzasidan muammoli savollar qo'yadi va talabalardan mustaqil javob topishni talab qiladi;

- **Keys-stadi (case study) usuli** – real yoki sun'iy yaratilgan vaziyatlar asosida muammolarni tahlil qilish;

Munozara va bahslar – talabalarning fikr almashishi orqali muammoni hal qilish;

Loyiha metodi – talabalar mustaqil ravishda muammoli vaziyatni o‘rganib, amaliy yechim ishlab chiqadi;

Aqliy hujum (brainstorming) – muammoni hal qilish uchun turli g‘oyalarni ilgari surish.

Mazkur usullar o‘quv jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi, talabalarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Shu bilan birga, ular talabalarning kommunikativ ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Muammoli ta‘lim texnologiyalarining samaradorligi bir qator omillar bilan belgilanadi. Avvalo, bu yondashuv talabalarning bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishiga yordam beradi. Chunki talaba bilimni tayyor shaklda emas, balki muammoni hal qilish jarayonida egallaydi.

Bundan tashqari, muammoli ta‘lim:

- o‘quv jarayonida yuqori motivatsiyani ta‘minlaydi;
- bilimlarning uzoq muddat saqlanishiga xizmat qiladi;
- amaliy ko‘nikmalarni rivojlantiradi;
- talabalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi;
- jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Ilmiy tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, muammoli ta‘lim texnologiyalaridan foydalanilgan darslarda talabalarning o‘zlashtirish darajasi an‘anaviy metodlarga nisbatan yuqoriroq bo‘ladi. Bu esa mazkur texnologiyaning pedagogik jihatdan samarali ekanligini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, muammoli ta‘lim texnologiyalarini amaliyotga joriy etishda ayrim qiyinchiliklar ham mavjud. Jumladan:

- o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi yetarli emasligi;
- dars vaqtining cheklanganligi;
- talabalarning muammoli ta‘limga moslashish darajasi pastligi;
- o‘quv-uslubiy materiallarning yetishmasligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun o‘qituvchilarning malakasini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha treninglar tashkil etish hamda ta‘lim jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida qayta tashkil etish zarur.

Umuman olganda, mutaxassislik fanlarini o‘qitishda muammoli ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish ta‘lim jarayonining sifatini oshirish, talabalarning bilim va ko‘nikmalarini chuqurlashtirish hamda ularni kelajak kasbiy faoliyatiga samarali tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mutaxassislik fanlarini o‘qitishda muammoli ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy ta‘lim

tizimining muhim va samarali yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv o‘quv jarayonini faollashtiradi, talabalarni mustaqil fikrlashga undaydi hamda ularning bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslar talabalarda tahliliy va tanqidiy tafakkurni shakllantirish, muammolarni yechish ko‘nikmalarini rivojlantirishda yuqori natijadorlikni ta‘minlaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, muammoli ta‘lim texnologiyalari an‘anaviy o‘qitish usullariga nisbatan bir qator ustunliklarga ega. Xususan, ular ta‘lim jarayonida talabalarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkonini yaratadi hamda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida, bo‘lajak mutaxassislarning raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, muammoli ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning o‘quv motivatsiyasini oshiradi, ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu jarayonda o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va fasilitator sifatida faoliyat yuritadi. Natijada ta‘lim jarayoni yanada interaktiv va samarali tus oladi.

Biroq, muammoli ta‘lim texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi darajasi, o‘quv jarayonining vaqt bilan cheklanganligi va zarur didaktik materiallarning yetishmasligi ushbu jarayon samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bois, mazkur muammolarni bartaraf etish uchun o‘qituvchilar malakasini oshirish, innovatsion metodlarni keng joriy etish hamda o‘quv-uslubiy ta‘minotni boyitish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, muammoli ta‘lim texnologiyalari mutaxassislik fanlarini o‘qitishda yuqori samaradorlikka ega bo‘lgan pedagogik vosita sifatida e‘tirof etilishi mumkin. Ularning didaktik imkoniyatlaridan oqilona foydalanish ta‘lim sifatini oshirish, talabalarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ularni zamonaviy talablar asosida tayyorlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan, muammoli ta‘lim texnologiyalarini yanada takomillashtirish va amaliyotga keng joriy etish dolzarb ilmiy va amaliy vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOT RO‘YXATI

1. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A. Ta‘limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
2. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2017.
3. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.

4. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2019.
5. To‘raqulov X. Ta’lim nazariyasi va didaktika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. Qodirov B. Ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Tafakkur, 2018.
7. Nishonova Z. Pedagogik innovatsiyalar va ularning tatbiqi. – Toshkent: Universitet, 2021.
8. Rasulov A. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2019.
9. Karimov N. Oliy ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
10. Saidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar mohiyati va amaliyoti. – Toshkent: Ma’naviyat, 2017.